

TTAD, 6(2)2021: 77-91

Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 04.11.2021

Makale Kabul | Accepted: 02.12.2021

Atıf | Cite as: Aleksandr Vyaçeslavoviç Mayorov, “Papa Iv. İnnokent’in Altınorda Hanı Sartak’a Gönderdiği Mektup (Metin, Tercüme, Yorum)”, Çev. Alihan Büyükçolak, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), Aralık 2021, s. 77-91.

PAPA IV. İNNOKENT’İN ALTINORDA HANI SARTAK’A GÖNDERDİĞİ MEKTUP (METİN, TERCÜME, YORUM)

Aleksandr Vyaçeslavoviç MAYOROV*

Çev. Alihan BÜYÜKÇOLAK**

Öz

Makalede, Papa IV. İnnokent’in Altınorda Hanı Sartak’a gönderdiği mektubun orijinal metni ve tercümesi sunulmaktadır. Mektup, Sartak Han’ın ve tebaasının bir kısmının Hristiyanlığı kabul ettiği haberini taşıyan bir elçinin Roma’ya ulaşmasından sonra kaleme alınmıştır. Böyle bir haberi taşıyan bir elçinin Papa’ya ulaşmış olduğunu, IV. İnnokent’in biyografisi Niccolo di Calvi teyit etmektedir. Ermenice, Süryanice ve Farsça gibi başka kaynaklarda da Sartak’ın Hristiyanlığı kabul etmiş olduğundan bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Papa IV İnnokent, Sartak Han, mektup, Hristiyanlığın kabulü, Nesturilik.

POPE INNOCENT IV’S LETTER TO SARTAKH KHAN OF THE GOLDEN HORDE (TEXT, TRANSLATION, NOTES)

Abstract

The paper published the original text and translation of the letter of Pope Innocent IV to the Golden Horde Khan Sartaq. The letter was written after his arrival in Rome Ambassador Sartaq’s with the news of the adoption of Christianity by Khan and part of his subjects. The fact of the arrival of the ambassador to Pope confirmed the biographer of Innocent IV Niccolò da Calvi. The adoption of Christianity by Sartaq reported as other sources, including the Armenian, Syrian and Persian.

* Prof. Dr., St. Petersburg Devlet Üniversitesi.

** Lisans Öğrencisi, St. Petersburg Devlet Üniversitesi Tarih Enstitüsü, alihan.buyukcolak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0641-5293

Key words: Pope Innocent IV, Khan Sartaq, Letter, the adoption of Christianity, Nestorianism.

Papa IV. İnnokent'in (1243-1254) Batu Han'ın (1239-1255) oğlu ve varisi, müstakbel Altınorda Hanı Sartak'a (1255-1256) gönderdiği, Vatikan kayıtlarında "Gratias et laudes" adıyla geçen mektup, Anagni'de kaleme alınmış olup, tarihi ise 29 Ağustos 1254'e denk düşmektedir.¹

Bullanın metni, Vatikan Gizli Arşivi'ndeki papalık kayıtlarının 23. cildinde bulunan, XVII. asrın başlarında yapılmış bir kopya sayesinde günümüze dek ulaşmış bulunmaktadır (Archivio Segreto Vaticano. Reg. Vat. Vol. XXIII. Fol. 209v-210r = Ex litteris secretis reg. Vat. ep. 10. Gen. 2. Nr. 7). Belge, ilk kez Odoricus Raynaldus tarafından 1648'de, *Caesar Baronius'un Kilise Tarihi'nin Devamı (Annales ecclesiastici)* adlı eserin 14. cildinde yayınlanmıştır.²

Belgenin aşağıda sunulan tam metninde, yapılmış en son edisyon kritik esas alınmıştır.³

Orijinal Metin:

Sattach illistri regi Tartarorum

Gratias et laudes agimus Deo Patri omnium rerum visibilium et invisibilium creatori, et unico Filio ejus coaeterno sibi Domino Jesu Christo, Redemptori, et Salvatori hominum. Tanto mentis nostrae gaudia exultamus, quia sicut jam in universo mundo incipit praedicari, ipse Deus Pater in faciem cordis tui vitae spiraculum inspiravit, revelans tibi lumen claritatis suae, ut de speculo fidei, quo ad cognitionem invisibilis gloriae intellectus humani oculos illustrator, radium summae veritatis accipias, quo ad veram et praesentem divinae scientiae certitudinem perducaris, immortalitatis et incorruptionis desiderabili munere fruiturus. Nec mirum si super tuae illuminationis beneficio, quo de tenebris ignorantiae, in quibus alieni a Dei vivi notitia homines evanescent, ad lumen verae cognitionis adducaris, applaudens tibi exultat humanitas, et fidelium Christi universitas collaetatur, cum non fit dubium in caelesti curia, incrementum exinde receptura, non modicum de tua et tuorum conversione crevisse gaudium Angelorum, quibus, sicut Dominus Jesus Christus Rex eorum homo factus nunciavit, hominibus de reconciliatione paenitentium nascitur in caelo laetitia principalis.

Propterea cum per dilectum filium Iohannem presbyterum capellanum tuum, latorem presentium, quem ad nostram misisti presentiam, nobis innotuit, quod tu cum nonnullis de populo tuo, relicto infidelitatis errore, veterem gentilitatis hominem in sacro Christiani baptismatis lavacro exuisti; et per fidem et confessionem domini Iesu Christi filii dei novum induisti hominem, qui secundum deum in iustitia et sinceritate creatus ad immortalitatis et incorruptionis beatitudinem iugiter innovatur. Repletum est

¹ August Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum 1198 ad anno 1304*, T. II. Berolini, 1875, Nr. 15501. p. 1274; Elie Berger, *Les registres d'Innocent IV (1243—1254)*, Paris, 1897. Nr. 8315.

² Belgeye dair yapılmış çalışmaların bibliyografyası için bkz: Williel R. Thomson, "Checklist of papal letters relating to the order of St. Francis: Innocent III — Alexander IV", *Archivum Franciscanum Historicum*, V. 64. 1971. 367-580, Nr. 1805.

³ Karl-Ernst Lupprian, "Die Beziehungen der Päpste zu islamischen und mongolischen Herrschern im 13. Jahrhundert anhand ihres Briefwechsels", *Città del Vaticano*, 1981, p. 209—212.

os nostrum dei laude festiva, et in spiritu nostro pro modulo imbecillitatis humane ineffabilem cum angelis gaudii dulcedinem sensimus, quia coram deo in libro vite scriptum legitur nomen tuum, et per libertatem glorie filiorum regni dei heres et coheres Christi filii eius effici meruisti.

Gaude igitur karissime fili, et non fatigeris assiduis laudibus divine pietatis rememorari clementiam, que tantam benignitatis misericordiam tecum fecit, ut te ad lucem suam mirabilis inspirationis electione vocarit, ne per antiquos cecitatis errores in eternas spiritualis mortis tenebras traheris. Gaude, inquam, incessanter, et lauda, quod ex tumultu mortuorum, qui de tuba evangelii Christi non hauserunt audiendo et credendo vite spiritum, suscitatus irrationabilem sensuum motum, quo in sanctam resurrectionem viventium procedere valeas, recepisti. Ergo nos, quos licet immeritos idem dominus Ihesus post beatum Petrum apostolorum principem, cui quidem in summo apostolatu tempore nostro successimus, tenere voluit super homines vices suas, collata nobis in eodem apostolorum principe potestate super terram in celo quodcumque ligandi pariter et solvendi, de omnipotentis dei auctoritate confisi super te, tamquam carissimum filium nostrum, thesauros paterne ac apostolice benedictionis effundimus, ut sis a deo et nobis in secula benedictus, et in presenti tempore augearis spiritualium et temporalium bonorum gratia et in futuro seculo felicitatis eterne premio sublimeris.

Proficiat quoque tibi, nobis pro te dominum exorantibus, susceptum Christiane fidei sacramentum ad huberem meritorum gratiam promerendam quod procul dubio tibi profuit ad plenam omnium tuorum indulgentiam peccatorum; et per quod tibi patuit aditus ad regnum eternum, per illud invenias perventionis introitum ad salutem. Eum siquidem erga te concepimus dilectionis affectum, quo afficitur in filio suo pater: immo tanto maiorem, quanto potentior et affectuosior est spiritualis patris caritas, qua tibi vice dei coniugimur, quam carnalis, qua quis ad tempus diligit filios carnis sue. Ideoque fili amantissime nobis, in domine tuam celsitudinem obsecramus, quatinus in fide, spe ac dilectione creatoris et salvatoris nostril, qui te vocavit in gratiam suam, suscepit ad misericordiam, elegit ad gloriam, per meditationem legis ipsius assiduam et voluntariam disciplinam mandatorum eius, studeas exerceri. Illa quesumus scrutare sollicitus, in illis versare cotidie, et in ipsis viarum dei semitas investiga, ut per hec qualiter te deo placere oporteat eruditus, in potentias dei, cum te de infirmitate mortalis corporis educi contigerit, inducaris.

Verum quia, sicut docuit ex conscientia dei divinus apostolus Paulus, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, oportet, excellentissime princeps, ut susceptam Christi fidem claro confessionis preconio declarare studeas, et pie actionis testimonio dilatare. Sumat igitur ex te rationabilis creature multitudo, quam contines, Christiane institutionis exemplar: et quia salvator omnium dedit omnibus hominibus potestatem filios die fieri, credendo in nomine ipsius, qui neminem vult perire, largiendi ac recipiendi adoptionem filiorum huiusmodi per verbum evangelii omnes, te protegente, securam habeant libertatem; ita quod ad summam tibi copiose retributionis accrescat salutaris conversio plurimorum.

Sane prefati capellani tui mora proluxior excusationis legitime apud regalem clementiam debet esse tuta presidio, quia dudum cum ad nos accederat, procurantibus, ut dicitur, quibusdam malivolis a quondam Conrado, nato quondam Friderici olim Romanorum imperatoris, in regno Sicilie captus fuit, et non nisi post mortem eiusdem

.C. libertati prosequendi itineris, suis tamen rebus et litteris quas afferebat perditis, restitutus.

Dat. Anagnie IIII kl. Septembris anno XII.

Tercümesi:

Tatarların şanlı kralı Sartak'a

Görünen ve görünmeyen her varlığın Yaradan'ı Tanrı Babamıza ve O'nun, kendisiyle aynı maddeden ve kökten gelen oğlu, insanların kurtarıcısı, salâhate erdiricisi Efendimiz İsa Mesih'e müteşekkiriz ve onun duacılarıyız. Kendisine artık bütün cihanda ibadet edilen Tanrı Babamızın, nefesini senin de kalbine üflemiş olmasından ötürü kalbimizde derin bir mutluluk peyda oldu zira O kendi nurundan sana bir huzme gösterdikten sonra, görmek için insan gözünün ışık almaya muhtaç olması gibi şimdi sen de O'nun akılla kavranamaz görkeminin sırrına ermek için iman aynanda hakikatlerin en ulusuna, (O'nun) nuruna vakıf oldun. Bu sayede, ölümsüzlüğün ve sonsuz yaşamın sırlarından istifade edebilmek için Tanrı ilmine şeksiz ve şüphesiz kabul edilebilirsin. Senin tecrübe ettiğin o aydınlanma sayesinde, karanlığın içerisinde olup Yaşayan Tanrı'dan bihaber başka insanların (da) hakikatin ışığına erişmiş olmalarında şaşırılacak bir durum yoktur. İsa'ya iman eden herkes sevinsin ve insanlık sana alkış tutsun zira hiçbir şüphemiz yoktur ki Cennetteki Krallığa insanlar ayırt edilmeksizin alınacak, (senin) ve senin halkının (dine) gelişi ise melekleri sevindirecektir. (Zira) onlara (meleklerle) ve insanlara, İsa Mesih Efendimiz, bir insan bedenine girip, tövbelerini yerine getiren kimselerin cennette büyük mutluluğa vesile olduklarını söylemiştir.

TTAD 80

Bu sebeple sen, baş rahibin, sevgili oğlumuz Johann Presbyter'i bize yollayıp, halkından bazı kimselerle birlikte küfürden uzaklaştığımızı, kutsal vaftiz ile o eski putperest insan olmaktan kurtulup, imana geldikten ve Tanrı Oğul, İsa Mesih Efendimizi tanıdıktan sonra, (artık) Tanrı tarafından adalet ve samimiyet, ebedi mutluluk ve yaşam ile muştulanmış yeni bir insan halini almış olduğundan bizi haberdar ettin. Dillerimiz vecd içinde Tanrı'nın adını anmaktayken, ruhumuzda alelade insani çaresizliğin yerine meleklerle birlikte mutluluğun o tarifi imkânsız lezzetini hissediyoruz zira (artık) İlâhi Yaşam Kitabı'nda adını okunmakta, (eğer) Efendimizin oğullarına yazılmış bir şöhret ve hürriyet varsa onlar, Tanrı'nın ve O'nun oğlu İsa Mesih'in varisleri olmalarının şanındandır.

Öyleyse, ruhunu dindir, sevgili oğul ve Tanrı'nın rahmetine hamd ü sena etmekten an geri durma zira o senin için merhametini ve şefkatini esirgemedi, kendisinin nuruna ve ilhamına varman için seni seçti ve (böylece) sen o kadim körlük kusurun yüzünden maneviyatın öldüğü o ebedi karanlıkta anlamsız bir yaşam sürmekten azat oldun. Ruhunu dindir, diyoruz ki İsa'nın İncil'inin sesini, onu duyamamış ölümlerin mezarından hiçbir şey almaksızın ve durmaksızın yüceltesin. Akli aşkın bir düşüncenin tazyikiyle uhrevi yaşama iman ettin, ki bunun sayesinde de fanilerin kutsal dirilişine malik olabileceksin. Havariliğin o yüce makamına ermiş, Aziz Petrus'un ve (diğer) Havari efendilerimizin ardından, her ne kadar layık olmasak da Mesih Efendimiz, bugün, bizi insanların üzerine (kendisinin) vekili atamıştır. Havari Efendilerimize olduğu gibi, yerde ve gökte ve bunların arasında yer alan her şeyin iktidarı bize tevdi edilmiştir, seni Sonsuz Kudretin Sahibi Tanrı'nın iktidarı altına alıyoruz, sana sevgili oğul, Babamızın ve havarilerin nimetlerinden müteşekkil hazineler sunuyoruz ki bu sayede sen, Tanrı'nın ve bizim tarafımızdan sonsuza dek kutsanmış olacaksın, bugün

madden ve manen yaptığın hayırları çoğaltasın (ki böylece) öteki hayatında ebedi mutluluk ile ödüllendirileceksin.

Bunun için, Efendimize dualar ediyoruz ki layık olduğun mükafatı bolluğunca elde edebilmen için Hristiyanlık inancının sırrına ermek yolunda O (İsa Mesih) da yardımcın olsun, şüphesiz, onun şefaati, tüm günahlarının affını mümkün kılacak, sana ebedi krallığın yolunu açacak ve böylece oraya girip kurtuluşa erenlerden olmana vesile olacaktır. Zira bizim sana yönelik hislerimiz, bir babanın oğluna duyduğu sevgi gibidir ve hatta bizimkisi, sen ile bizi Tanrı için bağlayan uhrevi bir sevgi olduğundan, daha da kuvvetli ve şiddetlidir, fani yaşamda herhangi bir kimsenin kendinden doğdu diye çocuğuna duyabileceği fani sevgiden çok daha fazlasıdır. Bu yüzden, benim en sevgili oğlum, seni lütfuyla örten, merhametini esirgemeyen, adı duyulsun diye seni seçen Yaradan ve Kurtarıcımız'ın sevgisine, güvenine ve inancına layık bir hükümdar olacağından eminim, onun öğretilerinin temellerine ve nasihatlerine uzun ve gayretli bir şekilde anlamaya çalışmak suretiyle vakıf olabilirsin. Onları kavramak için çaba sarf etmeni ve onlarla her gün iştiğal etmeni ve onlar üzerinden Tanrı'ya giden yolları bulmanı ve böylece Tanrı'ya nasıl hoş görünebileceğini ve kendilerini fani doğalarının zayıflıklarından azat edebilmiş kimselerin mükafatı olan, Tanrı'nın kudretinden nasıl istifade edileceğini öğrenmeni diliyoruz.

Havari Efendimiz Pavlus'un, Tanrı'nın verdiği ilhamla dediği gibi, "imana kalben gelmekle hak yola, imanın dile gelmesiyle ise kurtuluşa erişilir" dolayısıyla vakur princeps, esasen, İsa Mesih'in inancına girdiğini halkına açıkça beyan etmen ve (o inancı,) yaptığın hayır hasenatın müsebbibi olarak geniş kitlelere duyurman gerekmektedir. Anlattığın çok sayıdaki Tanrı'nın yarattığı o akıl sahipleri, senin Hristiyan ilmini kendilerine örnek alsınlar. Zira, kendine iman etmek şartıyla her insana Tanrı'nın oğlu olma fırsatı veren bizim Kurtarıcımız, tek bir kimseyi dahi kaybetmek istemez. Öyleyse her kim İncil'e iman ederek (Tanrı'nın) oğlu olmak şerefine nail olmuş ise, senin onları himaye etmen sayesinde emniyete ve hürriyete erişsinler, bu şekilde pek çok insanın imana gelmesi ise sana en eftal ve bol miktarda mükafatlar getirsin.

Pek tabii ki, yukarıda adını andığımız papazının, mahiyeti malum sebepten ötürü uzun bir süre gecikmesini, hükümdarlığından gelen merhamet ile hoş göresin zira o bizi, dediğine göre, bir zamanların Roma İmparatoru rahmetli Friedrich'in oğlu olan rahmetli Konrad'ın hizmetindeki, kendisini Sicilya Krallığı'nda alıkoyan art niyetli bazı kimselerin yüzünden hayli uzun bir süre arayıp durmuştur. Onu ancak bu Konrad'ın vefatından sonra, fakat eşyalarından ve yanında taşıdığı mektuptan mahrum bir şekilde, yoluna devam etmesi için salıvermişlerdir.

(Papa'nın) on ikinci yılının Eylül kalendasına dört gün kala Anagni'de verildi. (29 Ağustos 1254)

Yorum:

Sartak Han'ın, Hristiyanlığı kabul ettiği hususunda Papa'yı bilgilendiren şahsi papazı Johann'ın başında bulunduğu heyet, Roma'ya muhtemelen henüz 1253'te gönderilmişti. Sartak'ın elçileri, Papa'nın rakibi olan Cermen İmparatoru II. Friedrich'in (1220-1250) oğlu Cermenlerin ve Sicilya'nın Kralı IV. Konrad'ın (1250-1254) talimatı üzerine birkaç ay kadar Güney İtalya'da alıkonulmuşlardı. Bu esnada elçilerin tüm mal varlıkları ki buna Papa'ya yazılan Han'ın mektubu da dahil, ellerinden

alınmıştı. Roma'ya dek yolculuklarına ancak Konrad'ın ölümünden (21 Mayıs 1254) sonra devam edebildiler.⁴

IV. İnnokent, Han'ın elçilerini Anagni'deki makamında kabul etmiş ve 29 Ağustos 1254'te aynı şekilde Sartak'a mukabelede bulunmuştur. Han'ın vaftiz edilmiş olmasından duyduğu sevinç, hislerini hiç gizlemeyerek, açık bir şekilde dile getirmiştir. Halbuki Papa, Sartak'ın Hristiyan oluşuyla alakalı bazı meselelere vakıf idi. Billhassa Sartak'ın Hristiyanlığı Nesturiler aracılığıyla benimsemiş olduğundan, ki Nesturi öğretisini Roma Kilisesi reddetmekteydi. Bu bilgiyle birlikte IV. İnnokent, muhtemel ki Sartak'ın elçisinden Han'ın, Katolik Kilisesi'nin öğretileri uğruna Nesturiliğin dogmalarından vazgeçmeye hazır olduğuna dair bir itimat almış olmalıdır. Her ihtimalde Papa, Sartak'ı kendisinin manevi bir oğlu olarak görmüş ve Han'ın artık İsa Mesih'in vekili olan Roma Pontifiği'nin manevi koruması altına gireceğinden emin olduğunu ifade etmiştir. Papa, mektubun son kısmında Han'ı, halkına Hristiyanlığı kabul ettiğini ilan etmeye ve bu şekilde Hristiyanlık öğretisinin tebaası arasında yayılmasına katkı yapmaya davet etmektedir.

Sartak Han'ın elçilerinin Papa IV İnnokent'e geldiklerini ve kendisiyle müzakereler yaptıklarını Papa'nın biyografisi olan Niccolo di Calvi (Nikolay de Kurbio olarak da bilinir. Daha sonra Assisi piskoposluğu yapmıştır) de teyit eder. Pontifiğin vefatından kısa bir süre sonra hazırlanan resmi biyografisinde Niccolo, "Tatarların Kralı'nın" Papa'ya gönderdiği heyetten, Papa'nın görevi sürecindeki en önemli olay olarak bahseder ki İnnokent'in biyografisinde bu olaya ayrı bir başlık (Cap. XXXIX: De nuntiis Regis Tartarorum) ile yer verir.

Niccolo di Calvi, "Tatarların kralından" Papa'ya gelen kişinin, Roma yolunda "(kral) Konrad tarafından Puglia Krallığı'nda alıkonulduğunu" (per Corradum in regno Apuliae fuit tentus) ifade ettiği, "Ermeni bir ruhban olduğunu" (quidem Armenus clericus, nuntius Regis Tartarorum) hususi olarak dile getirir.

Biyografinin devamında "Tatarların kralının" Hristiyanlığı kabul edişiyile alakalı hikâyeye yer verilmektedir: "*Kralın oğlu amansız bir hastalığa tutulmuş, tabipler ise çaresiz kalmışlardı. (İşte o zaman Kral), (bizim) cemaatimizi ve diğer Hristiyanları huzuruna çağırıp, eğer ki onların (Hristiyanların) Tanrısı, oğlunu iyileştirmez ise bunun bedelini kendi hayatları ve varlıkları ile ödemek durumunda kalacaklarını, lakin eğer oğlu sağlığına kavuşursa hemen onların dinine geçmeye hazır olduğunu söylemiş. Bundan ötürü Hristiyanlar üç gün oruç tutmuşlar ve hastanın üzerine haç çizip, İsa'nın adını zikretmişler ki bir anda İsa, şafi sıfatıyla hastaya görünmüş ve onu ıstıraplarından kurtarmış. Bundan sonra ise (Kral), onun (ardından da) tüm hanesi ve (bugün) artık elli binden fazla Tatar vaftiz olmak durumunda kalmış. Kral'ın elçisi olan bu Ermeni, büyük bir hürmet ile en yüksek pontifik makamına getirilmiş. Onun (buradaki ikameti sırasında) ihtiyaç duyduğu bütün giysiler ve gıdalar kendisi için temin edildi. Efendimiz Papamızın cevap mahiyetindeki mektubunu geldiği yere, kendi efendisine geri götürmeliydi.*"⁵

⁴ Karl-Ernst Lupprian, Op cit. p. 60-61.

⁵ "Filius namque ipsius Regis infirmabatur aegritudine valida, et omnino incuramen iudicio medicorum, et vocatis ad se Armentis, et aliis Christianis, eos est taliter allocutus, quod nisi Deus ipsorum precibus illocum iorum ejus filium redderet pristinae sanirari, omnes capitali iudicio subjacerent, quod si vero restitueretur sanitati optatae, ad fidem ipsorum continuo se transferret. Indicto igitur inter ipsos Christianos triduo jejunio, et signo crucis facto super infirmo, ac invocaro Christi nomine, subito ab eo, qui sanat

Sartak Han'ın Hristiyanlığı kabulü yalnızca Batı Avrupa değil, Ermeni, Süryani ve Fars kaynakları gibi birbirlerinden bağımsız başkaca pek çok kaynak tarafından da teyit edilmektedir.

Sartak'ın Hristiyanlığa geçtiğine dair söylentiler, Yedinci Haçlı Seferi'ne katılanlar arasında 1252'de Kutsal Topraklar'da yayılmaya başlamıştı. Bunun üzerine, Haçlıların önderi olan Fransız Kral (St.) IX. Louis (1226-1270) bu sefer sırasında kendisine eşlik eden, soyca Fransız Flandresinden gelme Fransisken keşişi Wilhelm von Rubruk'u, Sartak'ın sarayına göndermiştir. Kırım'ı ve Azak bölgesini geçtikten sonra Rubruk ve yoldaşları, İtil'in aşağı akıntısına dek varmışlar, önce Sartak sonra Batu tarafından kabul edilmişler, sonra da Büyük Han Mengü'ye (1251-1259) gönderilmişlerdir.⁶

Rubruk, Sartak'a yaptığı ziyaretin nihayetinde büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Han'ın, Koyyak (Caiac, Coiat, Coiac) adındaki kahyası, Rubruk ayrılırken şöyle demiştir: “Efendimizin Hristiyan olduğunu düşünmeyin, o Hristiyan değil Moal'dır.” Böyle bir izahatı Rubruk, Moğolların ileri düzeyde kibirli olduklarına yormuştur: “O kadar büyük bir gurura sahiptirler ki İsa'ya bir parça inanıyor olsalar dahi Hristiyan olarak anılmak istemiyor, başkaca her türlü ismin üzerinde yalnızca kendi adlarını yani Moal'ı görmek istiyorlar.”⁷

Lakin Rubruk yine de Sartak'ın yakın çevresinde İsa'ya ibadet edildiğine dair çok sayıda delil ve bizzat Han'ın da Hristiyanlığa ilgisi olduğunu kaydeder. “Sarayın amirlerinden biri” olduğunu varsaydığı, daha evvel zikredilen Koyyak'ın başlarında bulunduğu saray teşkilatının yüksek makamlardaki mensuplarının çoğu Hristiyan idi.⁸ Hatta Koyyak, Rubruk'tan kendisini ve Sartak'ı kutsaması için epey ısrar etmiştir. Bu ricasını yerine getirerek, Rubruk ve yoldaşları Han'ın çadırına girmişler ve burada Han'a “Salve, Regina” ilahisini okumuşlardır. Kabul sırasında Sartak'a Zebur ve Kitab-ı Mukaddes sunulmuş, o ise bu Kitab-ı Mukaddes'in içerisinde İncil'in olup olmadığını sormuştur.⁹

Han'ın sarayındayken Rubruk, Nesturi Ermeni din adamlarıyla da karşılaşmıştır ki bunlardan birisi Rubruk'un elindeki kutsal kitapları ve kıyafetleri zimmetine geçirmiştir. Nesturiliği reddetmesinden ileri gelen takındığı tavır, anlatının kalan tüm kısmına sirayet etmektedir. Nihayetinde ise bu Fransisken misyoner, Moğolların Hristiyanlığına dair abartılı söylentileri Nesturilerin kasıtlı olarak yaydıklarını ifade

languidos, et allegat contririones eorum, extitit liberatus; propter quod baptizatus est ipse, et domus ejus tota, ac ultraquingenta millia Tartarorum. Ipsum vero Armenum nuntium Regis dicti fati summus Pontifex honoravit. Cui fecit in cunctis ejus opportunitatibus, in vestimentis, et alimoniis provideri. Qui reportans literas a Domino Papa, regressus est unde venerat ad dominum suum.” Niccolo di Calvi, “Vita Innocentii IV”, Innocenzo IV. La concezione e l'esperienza della cristianità come «regimen unius personae», Ed. Alberto Melloni, Genoa 1990, p. 288-289.

⁶ Rubruk'un misyonu hakkında daha fazla detay için bkz. William of Rubruck, *The Mission of Friar William of Rubruck: His Journey to the Court of the Great Khan Mongke, 1253—1255*, Translated by Peter Jackson, David Morgan. London, 1990.

⁷ William of Rubruck. Op. cit. p. 205 (XVI.5); Gil'om de Rubruk. “Puteshestvie v vostochnye strany”, Perevod. s latinskogo. A. I. Maleina, *Puteshestviya v vostochnye strany Plano Karpini i Rubruka*, Ed. Nina. Pavlovna Shastinovi, Moskva, 1957 s. 114-115.

⁸ Gil'om de Rubruk. s. 111.

⁹ Ibid. s. 113-114.

ederek, hüsnükuruntu içinde kendi çıkarları için bencilce davranmakla Nesturileri aleni bir şekilde suçlu ilan etmektedir.¹⁰

Sartak'ın Hristiyanlığına dair Rubruk'taki şüpheli yaklaşım, başta Ermeniler olmak üzere XIII. asrın diğer yazarlarının ifadeleriyle çelişir mahiyettedir. Moğolların elinde esir olarak bulunmuş ve Cuci Ulusu'ndaki siyasi vaziyeti iyi bilen, Ermenilerin ortaçağdaki en önde gelen tarihçisi Kirakos Gandzaketzi (ölümü 1271), "Ermenistan Tarihi" adlı eserinde Sartak'a hususi olarak bir başlık ayırır ve bu Han'ın, Hristiyan bir sütanne tarafından yetiştirildiğini aktarır: "yaşı gelip (aklı ermeye başladığında), İsa'ya bağlandı ve kendisini büyüten Süryanilerce vaftiz edildi. Hristiyanlara ve Hristiyan kilisesine yönelik politikasında babası, Batu Han'ın desteğini aldı. O (Sartak), kilisenin ve Hristiyanların durumunu pek çok açıdan rahatlattı ve babasının izniyle din adamlarının ve kiliselerin vergiden muaf tutulacağına dair ferman çıkarttı ve onu her bir yere dağıttı, kiliseden ve ruhbanlardan her kim vergi almaya yeltenirse onu ölümle tehdit etti. (...) İşte o zamandan sonra vardapetler, piskoposlar ve sair ruhbanlar onu ziyaret etme cesareti buldular. Kendisine gelen herkesi kabul edip, arzularını yerine getirirdi. Daima Tanrı'nın korkusuyla ve iyi ahlakla yaşadı, beraberinde bir çadırda altar taşırdı, ibadetlerini hiç aksatmazdı."¹¹

Kirakos'un çağdaşı Vardan Areveltsi, Sartak'ın ölümünden "Hristiyanlar için büyük bir acı idi zira o gerçek bir Hristiyan idi, kendi akrabalarını ve başkalarını Hristiyan inancına yönlendirerek pek çok kimsenin kurtuluşuna vesile olmuştur."¹² diye bahseder.

Sartak'ın Hristiyan dinine mensup olduğunu Süryani din adamı, yazar, alim-ansiklopedist, Grigoriy Johannes Bar Hebraeus diye de bilinen Ebu'l Farac ibn Garun (vefatı 1286) da teyit etmektedir. Onun verdiği bilgilere göre Sartak, Hristiyanlığı kabul etmek ve kiliseleri himaye etmekle kalmamış, "anlatılanlara göre, diyakon derecesiyle taltif edilmişti".¹³

Ermeni ve Süryani Hristiyan yazarların, Sartak'ın Hristiyanlığı ile alakalı verdikleri bilgilere, bu kimselerin mezheplerinden ileri gelen vaziyetten ötürü şüpheli yaklaşılabilir eğer Sartak'ın Hristiyan inancına geçişiyle alakalı onların çağdaşı olan Müslüman yazarlar da bu mezkûr vakadan ötürü derin teessüflerini paylaşmamış olsalardı.

Moğollar tarafından Bağdad'ın, Irak'ın ve Huzistan'ın amiri olarak atanan Alaaddin Ata Melik Cüveyni (vefatı 1283), "Tarih-i Cihangüşa" adlı eserinde Sartak'ın "Hristiyan inancının yanlısı" olduğundan bahseder.¹⁴ XIII. asrın ortalarında, Hindistan Sultanı'na kaçan ve burada Delhi Kadılığı makamına oturan bir başka Fars yazar, bilgi kaynağına referans vererek, Hristiyanlığı kabul eden Sartak'ın "Müslümanlara son

¹⁰ Ibid. s. 114-116.

¹¹ Kirakos Gandzaketsi, *Istoriya Armenii*, Pervod predisl. i komment. Albert L. Khanlaryan. Moskva, 1976. s. 219.

¹² Vardan Velikii. *Vseobshchaya istoriya Vardana Velikogo*, pervod predisl. i komment. Nikita Osipovich. Emin. Moskva, 1861. s.183.

¹³ Bar Hebraeu. *The Chronography of Gregory Abu'l- Faraj Bar Hebraeus Political History of the World, Vol. I.*, Translated by Ernst Alfred Wallis Budge. London, 1932, p. 398.

¹⁴ Alā at-Dīn 'Atā Malik Juvaynī, *Genghis Khan. The History of the World Conqueror*, Translated. from text of Mirza Muhammad Qazvini by J. A. Boyle, Manchester, 1997.s. 268.

derece gaddar ve adaletsiz muamelelerde bulunan” bir hükümdar imajına sahip olduğunu aktarır.¹⁵

P. Jackson’un yerinde tespit ettiği gibi, XIII. asrın ortalarında Müslüman yazarların bu türden bir vakayı uydurmalarını gerektirecek hiçbir neden mevzubahis değildir.¹⁶ Rubruk’un sunduğu verilere ve diğer delillere dayanarak araştırmacıların çoğu, Sartak’ın hakikaten Hristiyanlığı Nesturi mezhebi üzerinden kabul ettiğine meyillidirler.¹⁷

Nesturilik, bazı Moğol kabileleri arasında VII. asırdan beridir yayılıyor idi.¹⁸ XIII. asrın ilk yarısında, Cengiz Han’ın ve ardıllarının dini hoşgörüsü neticesinde Hristiyanlar, Büyük Han’ın sarayında mühim bir nüfuz kazanmışlardır. Moğollara tabi bir kabileler birliği olan Keraitlerden gelme Hristiyan prensesleri eş olarak almak, bu dönemde Moğollar arasında bir âdet haline gelmişti.¹⁹

Moğol İmparatorluğu’nda Hristiyanların en büyük hamisi, Keraitlerin lideri Tuğrul’un (Wang-Han) yeğeni, Cengiz Han tarafından kendisinin küçük oğlu Tuluy ile evlendirilen Sorgaktani Beki (vefatı 1252) idi ki o Mengü Han’ın, İlhan Hülügü’nün, Arık Buka’nın ve onunla taht kavgası veren Kubilay Han’ın annesi idi.²⁰

Sorgaktani, Büyük Han Güyük (1246-1248) ile Altınorda Hanı Batu arasındaki zıtlaşmada bu ikincisiyle ilişkilerini daha yakın tutmuştu. 1248 yılı baharında Güyük, sağlığı için daha faydalı bir iklime sahip bir yer arayacağı bahanesiyle beraberinde büyük bir ordu ile batı yönünde harekete kalktığından Sorgaktani, Güyük’ün Batu’ya saldırma niyetinde olduğundan kuşkulularak, gizlice Batu’yu bu hareketten haberdar etmişti.²¹ Batu, hiç vakit kaybetmeden gereken önlemleri alarak Güyük ile buluşmaya, ziyadesiyle bir orduyu andıran kalabalık bir eskort ile gitmiş ve bu hareketi esnasında rakibinin beklenmedik bir şekilde öldüğü haberini almıştır.²² Büyük Han’ın zehirlenmesinde parmağı olanlar arasında Batu’dan ve Sorgaktani’den şüphe duyulması, görünüşe göre dayanaksız değildir.²³

Bir diğer Kerait Nesturi prenses, İlhan Hülügü’nün eşi olan Dokuz Hatun’dur (vefatı 1265). Reşideddin’in aktardığına göre o, “*daima Hristiyanları desteklerdi ve bu insanlar onun sayesinde nüfuzlu kimseler olabilmişlerdir. Hülügü Han, onun bu takdirini hoş karşıladı ve o kimseleri himaye ederdi, tüm mülklerinde kiliseler inşa etmek derecesine dek onlara iyilikler yapmıştır, Dokuz Hatun’un otağında (yürüyen bir)*

¹⁵ Vladimir Gustavovich “Tizengauzen”, *Sbornik materialov, otnosyashchikhsya k istorii Zolotoi Ordı*, T. II, Moskva-Leningrad, 1941, s. 18.

¹⁶ Peter Jackson, *The Mongols and the West, 1221- 1410*, London-New York etc., 2005 s. 100.

¹⁷ Bertold Spuler, *Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland, 1223-1502*, Wiesbaden, 1965 s. 211; (Meseleye dair literatür burada paylaşılmaktadır:) Aram Genrihovich Galstyan, *Armyanskıe istochniki o mongolakh: izvlecheniya iz rukopisei XIII-XIV vv.*, Moskva, 1962, s. 110, примеч. 35; Karl-Ernst Lupprian, s. 61.

¹⁸ Richard Foltz, *Religions of the Silk Road: premodern patterns of globalization*, New York, 2010 s. 90-150.

¹⁹ Jack Weatherford, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York, 2004, s. 28.

²⁰ Tang Li, “Sorkaktani Beki: A prominent Nestorian woman at the Mongol Court”, *Jingjiao: the Church of the East in China and Central Asia*, Ed. R. Malek and P. Hofrichter. Sankt Augustin, 2006.

²¹ Rashid ad-Din, *Sbornik letopisei*, T. II., Perevod. s pers. Yuriy Pavlovich Verkhovskiy, Moskva-Leningrad, 1960. s. 121.

²² ‘Alā at-Dīn ‘Atā Malik Juvaynī, Op. cit. s. 262.

²³ Robert Marshall, *Storm from the East. From Genghis Khan to Khubilai Khan*, Berkeley; Los Angeles, 1993. s. 160; George Lane, *Daily life in the Mongol empire*, Westport, 2006 s. 241.

kilise bulunurdu ve (onun içinde) çan çalarlardı."²⁴ 1258'de Bağdat'ın ele geçirilmesinden sonra Moğollar, şehrin on binlerce sakinini katlederlerken, Dokuz Hatun'un isteği üzerine şehirdeki Hristiyanlar bu kıyımdan münezzeh tutulmuşlardır. Hatta Dokuz Hatun'un ricası üzerine Hülagü, Hristiyanların mallarının yağma edilmesini yasaklamış, Halife'nin sarayını ise Nesturilerin patriğine armağan etmiştir.²⁵

Moğol Hatunları Sorgaktani Beki ve Dokuz Hatun, Avrupalı diplomatların ve misyonerlerin nazarında efsanevi hükümdar Presbyter Johannes'in kızları halini almışlar, bu hükümdar imajı da Keraitlerin lideri Tuğrul'a (Wang-Han) yakıştırılmıştır.²⁶

Moğolların Kafkasya ve İran Valisi Curmagun Noyan'ın eşi, Eltina Hatun ve onun biraderleri Sadek Aga ve Gorgoz da Hristiyan idiler.²⁷ Aknerli Grigor'un ifadesine göre Eltina, daha önceden Cengiz Han'ın eşi idi, fakat Curmagun'un konumunun çok özel olduğunun nişanesi olarak Eltina'yı ona vermiştir. Curmagun'a felç inmesinden sonra 1242 dolaylarında Eltina, bir müddet onun yerine idareyi ele almıştır.²⁸

Moğollara genel olarak bir antipatik yaklaşım içerisinde olmasında rağmen Kirakos Gandzaketsi, "Tatar savaşçılarının hepsinin kilisenin ve İsa'nın düşmanları olmadığını, aksine pek çoğunun İsa'yı ve kiliseleri sayıp ettiklerini, armağanlar sunduklarını zira onlara karşı bir kin beslemediklerini, fenalıklar etmediklerini" kaydeder. Tarihçi, dediklerinin delili olarak örnek de verir. Moğol kumandanlarından Anagurak Noyan adında biri, yanında bir manastırın inşa edilmiş olduğu Aziz Havari Faddey'in kabrinin bulunduğu kilisenin baştan aşağı temizlenip, ibadete açılmasını emreder. Anagurak, "*Tanrı'ya dua edecek olan kimseler, ordusunun bulunduğu yerlerden de endişe etmeden geçebilsinler diye her bir yana yollar yaptırmış, buraya (ibadet etmeye) gelmek isteyen hiçbir kimsenin rahatsız edilmemesi, engellenmemesi hususunda kati emir vermiş, kendisi ise sık sık onlara (ibadete gidenlere) katılmış. Tatarların çoğu oraya giderler, oğullarını ve kızlarını vaftiz ederlerdi...*"²⁹

Moğolların Hristiyanlığa yönelmiş oldukları söylentileri sadece Hristiyan Doğu dünyasında yayılmış değildi. Beşinci Haçlı Seferi'nden itibaren Batı'da da gittikçe yayılmaya başlamış ve bu söylentiler Roma'ya (Papalık Makamı'na) dek varmışlardı. Bu söylentiler, Moğol hükümdarlarından birinin kızlarından biriyle evlendiği ve sonrasında Moğolların da İsa'nın öğretilerini takip etmeye başlamasına vesile olan Presbyter Johannes'e dair bir efsane ile birlikte yayılmaktaydılar.³⁰

Moğolların Hristiyanlığına dair bu hayal, Kutsal Toprakların Müslümanlardan kurtarılması meselesinde bu gaddar göçebelerin, Avrupalı Haçlılar için müttefik olabilecekleri yönünde bir umuda yol açtı. Böyle bir ittifakın ihtimali, bilhassa 15 Temmuz 1244'te Kudüs'ün düşüşünden sonra gündem haline gelmişti zira Kudüs, Moğollar tarafından mağlup edilen Celalettin Harzemşah Mengüberdi'nin ordusundan geriye kalan, Mısır Sultanı Selahaddin Eyyubi'nin çağrısı üzerine gelen birliklerce ele

²⁴ Rashid ad-Din. *Sbornik letopisei*, T. III. Moskva-Leningrad, 1946. s. 18.

²⁵ Kirakos Gandzaketsi. Op. cit. s. 230.

²⁶ Peter Jackson, *The Mongols and the West, 1221-1410*, s. 175.

²⁷ Kirakos Gandzaketsi, Op. cit. s. 182.

²⁸ Timothy May, *Chormaqan Noyan: The First Mongol Military Governor in the Middle East*, 1996 (http://faculty.northgeorgia.edu/TMMay/Chormaqan_thesis.pdf).

²⁹ Kirakos Gandzaketsi, Op. cit. s. 193.

³⁰ Charles Beckingham, *Prester John the Mongols and the Ten Lost Tribes*, Aldershot, 1996; Wilhelm Baum, *Die Verwandlungen des Mythos vom Reich des Priesterkönigs Johannes*, Klagenfurt, 1999.

geçirilmişti. Kudüs'ün kaybı, Katolik Batı'yı Kutsal Topraklara yeni bir haçlı seferi düzenleme gerekliliğine sevk etmiştir.³¹

Papa IV. İnnokent tarafından Haziran-Temmuz 1245'te Moğolların Avrupa için oluşturduğu tehdit üzerine düzenlenen Lyon Konsili'nde gayet yarım ağızla bir karar alınmıştı. "Tatarlara dair" adlı kararnamede, mezkur milletin tüm Hristiyan dünyası için tehdit teşkil ettiği ilan olunmasına karşın, onlara karşı savaş açmak yerine konsil, sadece alınması gereken bazı tedbirleri sıralamıştır: "Bu yüzden, kutsal konsilin kararı doğrultusunda, mezkur halkın yurtlarınıza girmek için kullanabileceği gittiğiniz o yollar ve takip ettiğiniz güzergahlarda olabildiğince dikkatli olmanızı; onları tedirgin etmek ve üzerinize açtıkları seferi onlar için kolay kılmamak adına hendekler, duvarlar ve başkaca tahkimatlar meydana getirmenizi hepinize samimiyetle tavsiye ve rica ediyor, talimat ve buyruğunu veriyoruz. Onların geliyor olduklarını dair bir bilgiye vakıf olduğunuzda bu, ivedilikle Papalık Makamı'na eriştirilmelidir. Böylece biz inananlara yardım sevk edebilir, siz de o milletin akınlarına karşı muhafaza edilmiş olursunuz." Papa, konsil aracılığıyla "bütün Hristiyan ülkelere, güçlerine göre" maddi olarak katkıda bulunmaları için çağrıda bulunmuş ve "bu milletin (Tatarlar), toprakları üzerinden akınlar yapabilecekleri bütün Hristiyanlara da benzer mektuplar göndereceğinin" sözünü vermiştir³².

Papalık Makamı'nın, Moğollar ile ilişkilerinde yaptığı en büyük hamle, aracısız diplomatik ilişkilerin tesis edilmesine ve Moğollar arasında misyonerlik faaliyetleri yürütmeye yönelik olmuştur. Bu amaçla IV. İnnokent 1245 yılı martında, yani daha Lyon Konsili'nin toplanmasından önce, Dominikanlardan Andre de Longjumeau ve Astselin'i; Fransiskanlardan ise Portekizli Lorentzo ve Giovanni del Plano Carpini olmak üzere dört temsilcisini Doğu'ya göndermiştir. Bu sonuncusunun takip ettiği yol Rus topraklarından geçmekteydi ki kendisi zaten burada aynı zamanda kiliselerin birleştirilmesini hakkındaki meseleyi dile getirmekle de vazifeliydi.³³

IV. İnnokent'i böylesine kararlı girişimlerde bulunmasına yol açan bir diğer mesele de muhtemelen, Papa'nın Avrupa'daki en büyük rakibi Cermen İmparatoru II. Friedrich'in, artık Moğollarla birtakım müzakereler yürütüyor olduğuna dair her yerde dolaşan söylentiler olmuştur. Sistersiyen Tarikatı mensubu, Üç Kaynak Manastırı'ndan kronik yazarı Alberic'in (vefatı 1252) ifadelerine göre, Moğolların henüz Avrupa'yı istilaya kalkışmalarından evvel, 1237 yazında İmparator, "Tatarların Kralı" sanındaki birinden itaat etmelerini şart koşan bir mektup almıştı. Bunun ardından ise Friedrich, ironiyle karışık, kuşlardan iyi anlayan biri olarak muhatabının doğancı başısı olmaya hazır olduğunu söyleyerek mukabelede bulunmuştur.³⁴

³¹ Maureen Purcell, *Papal Crusading Policy. The Chief Instruments of Papal Crusading Policy and Crusade to the Holy Land from the Final Loss of Jerusalem to the Fall of Acre 1244—1291*, Leiden, 1975. s. 88-92; Peter Jackson, "The Crusade Against the Mongols (1241)", *Journal of Ecclesiastical History*, Nr. 42. 1991. s. 1-18.

³² Norman P. Tanner, "First Council of Lyons (1245). On the Tartars", *Decrees of the Ecumenical Councils*, Vol. I (Nicaea I-Lateran V). Ed. Tanner N. P. Washington, 1990. (<http://www.piar.hu/councils/ecum13.htm>). p. 581.

³³ Axel Klopprogge, "Ursprung und Ausprägung des abendlandischen Mongolenbildes im 13", *Jahrhundert. Ein Versuch zur Ideengeschichte des Mittelalters*. Wiesbaden, 1993. p. 195-198.

³⁴ "Rex Tartarorum imperatori Frederico scripsit mandans, ut sibi in hoc consuleret, quatinus officium aliquod in sua curia eligeret et de se terram teneret. Ad quod imperator respondisse fertur, quod satis scit

Görünen o ki Cermen İmparatoru, Moğollarla başkaca ilişkilere de sahipti ve hatta Moğollar ile gizli bir anlaşma da akdetmiş idi. Bununla alakalı, bütün Avrupa'da dolaşan ve hatta İngiltere'ye dek varan bilgiler, Papa'yı ziyadesiyle rahatsız etmekteydi ki bu vaziyeti Parisli Matthew, kaleme aldığı Büyük Kronik'te 1241 yılının olaylarından bahsederken dile getirir.³⁵ Friedrich'in Lyon Konsili tarafından tahtından indirilmesinden sonra, onun Tatarlarla yaptığı ittifakın tehlikesi daha da ileri boyutlara varmıştır. 1247 yılına dair yine aynı yazar, eğer “*kederli ve aşırı hiddetli imparator tahtından vazgeçmez de Rusya'daki Tatarlardan yahut dostluğunun olduğu Babil Sultan'ından destek arayışına girişirse*” diye “*aklı selim pek çok kimsenin*” ciddi ciddi endişe içerisinde olduklarını aktarmaktadır.³⁶

Papalık Makamı'nın Moğollarla ilişkilerinde diplomatik hareketliliğin zirve yaptığı dönem, 1253-1254 yıllarına denk düşer ki bu da şüphesiz, Sartak Han'ın Hristiyanlığı kabulüne dair bilgilerin bu tarihlerde Batı'ya ulaşmış olmasının bir mamulüdür.

Hristiyanlığın Tatarlar arasında yayılmaya başladığına dair Kral IX. Louis'den alınan bilgilerin ardından, 20 Şubat 1253'te IV. İnnokent, “*Athleta Christi precipuus*” başlıklı ve içeriğinde, evvel zaman Tatarlara misyonerlik faaliyetleri yürütmeleri için gönderilen bazı Dominikan ve Fransiskan keşişleri piskoposluğa terfi etme yetkisinin Doğu'daki elçisi Chateaurouxlu Odo'ya tevdi edildiği ifade olunan *bullayı* kaleme almıştır, ayrıca Papa bu *bullayı* ile bir kişinin akdedebileceği nikah sayısı üzerinde kilisenin getirmiş olduğu kısıtlamaların kaldırılmasını, Hristiyanlığa yeni geçenlerin inançlarından emin olana dek oruç tutmaları uygulamasından vazgeçilmesini salık vermiştir.³⁷

Bunun haricinde IV. İnnokent, birkaç kez de Doğu'ya gönderilmiş misyonerlerle doğrudan kontak kurmuştur. Papanın “*Cum hora undecima*” başlıklı ve “*Putperest Sarazenlerin, Greklerin, Kumanların, Büyük Macaristan Macarlarının topraklarına; Tatarlar yahut Doğulu başka bir kafir milletin hükmü altındaki Hristiyanlara gönderilmiş olan ve Papalık Makamı'nın henüz rehberlik etmediği topraklarda*” Tanrı'nın adını tebliğ eden Fransiskan ve Dominikan Tarikatları keşişlerine hitap eden iki adet *bullası* 23 Temmuz 1253 tarihini taşımaktadırlar.³⁸

XIII. asrın ortalarında ve ikinci yarısında, Roma'nın çeşitli diplomatik vazifelerini yerine getiren Katolik misyonerlerden mürekkep muhtelif grupların, Doğu'ya sevk edilmeleriyle alakalı olarak, papalar tarafından, benzer mahiyete sahip başkaca

de avibus et bene erit falconarius.” Alberic. “*Chronica Alberici monachi Trium fontium*”, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, T. XXIII, Ed. P. Scheffer-Boichorst, Hannoverae, 1874, p. 943.

³⁵ Mathei Parisiensis. “*Ex Chronicis Maioribus Mathei Parisiensis*”, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* T. XXVIII, Ed. R. Paili et F. Liebermann, Hanniverae, 1888, p. 213.

³⁶ Ibid. p. 292.

³⁷ August Potthast, Op. cit. s. 1225. Nr. 14886.

³⁸ “*Fratribus de ordine Minorum in terras Sarracenorum paganorum, Graecorum, Cumanorum... Ungarorum maioris Ungariae, christianorum captivorum apud Tartaros aliarumque infidelium nationum Orientis proficiscentibus concedit, ut in terris quae adhuc sedis apostolicae magisterio non intendunt, proponere verbum Dei et constitutis ibidem in verbis, officio et cibo ac in aliis secure communicare et ipsos ad unitatem christianae fidei cupientes recipere, baptizare et aggregare filiis ecclesiae valeant etc.*” August Potthast, Op cit. s.1240. Nr. 15065-15066.

mektuplar da gönderilmiştir.³⁹ *Bullanın* “Cum hora undecima” (on birinci saate doğru) başlığını taşıması İncil’deki bir anlatıdan ileri gelmektedir: Burada misyonerler, bir üzüm bağı kurmak için (kilise) bağın sahibi tarafından (Tanrı) herkesten sonra, saat on birde çağrılan, fakat buna mukabil emeklerinin karşılığı olan ücretleri diğerleriyle aynı olan işçilerle özdeşleştirilmektedir.⁴⁰

IV. İnnokent tarafından Doğu’ya 1253-1254’te gönderilen misyonerler Papalık Makamı ile iletişim içerisinde kalmışlardır. 16 ve 26 Şubat 1254 tarihli *bullalar* bu hususu teyit eder mahiyettedir. Birincisinde Papa, Türk Sultanı’nı hakikat olan dine davet etmekte ve Sultan’a, Tanrı’nın adını Türk ve başkaca diğer topraklarda tebliğ etmeleri için gönderilmiş Dominikanları hizmetine almasını tavsiye etmektedir.⁴¹ İkincisinde ise Gürcistan başpiskoposlarına, piskoposlarına ve manastır baş keşişlerine, Tatarlara gönderilen biraderlerine her türlü yardımı sağlamaları ve eğer gerekir ise gidecekleri yere kadar onlara eşlik etmelerini istemektedir.⁴²

Tatarlara hakikaten Papalık tarafından birkaç elçilik heyetinin gönderilmiş olduğunu Wilhelm von Rubruk teyit etmektedir. Bu elçilerden biri olan Dominikan tarikatına mensup Katalonyalı Bernard ile Rubruk, 1254-1255 kışında Nahçıvan’da, Moğolistan’dan dönüş yolundayken karşılaşmıştır. Bu esnada Bernard, artık “*Tatarca bazı ifadeler öğrenmiş ve Macaristan’dan bir birader ile Tavis’e Argon’un yanına doğru yolculuk halinde ve Sartak’ın kafilesine varmak arzusundaydı.*”⁴³ Rubruk, daha sonra kendi yoluna koyulduğunda, Ermeni şehri Ani’de, Hz. Meryem Yortusu günü (2 Şubat 1255), yanlarında Sartak Han’a, Mengü Han’a ve Buri Han’a yazılmış papalık mektupları taşıyan beş Dominikan keşişine daha denk gelir.⁴⁴ Roma’nın 1253-1254 yıllarında ortaya koyduğu diplomatik çabalarının nihai sonucu olarak Sartak, bir elçilik heyetiyle Papa IV. İnnokent’e mukabelede bulunmuş, Papa da Altınorda Hanı’na yukarıda sunulan mektubu kaleme almıştır.

Kaynakça

‘Alā at-Dīn ‘Atā Malik Juvaynī, *Genghis Khan. The History of the World Conqueror*, Transl. from text of Mirza Muhammad Qazvini by J. A. Boyle, Manchester 1997.

Allen, R (Ed), *Eastward Bound: Travel and Travellers, 1050—1550*, Manchester 2004.

Bar Hebraeu, *The Chronography of Gregory Abu’l- Faraj Bar Hebraeus’ Political History of the World Vol. I.*, Translated. by Ernst Alfred Wallis Budge. London, 1932.

Baum, Wilhelm, *Die Verwandlungen des Mythos vom Reich des Priesterkönigs Johannes*, Klagenfurt 1999.

³⁹ Jean Richard, *La papauté et les missions d’Orient au Moyen Age (XIII—XV siècles)*, Rome, 1977. p. 139; Marina Münkler, *Erfahrung des Fremden: Die Beschreibung Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts*: Berlin, 2000, p. 71-72.

⁴⁰ Andrew Jotischky, “The Mendicants as missionaries and travellers in the Near East in the thirteenth and fourteenth centuries”, *Eastward Bound: Travel and Travellers, 1050-1550*, Ed. R. Allen. Manchester, 2004. s. 88-106.

⁴¹ Elie Berger, Op. cit. Nr. 7780.

⁴² Ibid. Nr. 7781.

⁴³ Gil’om de Rubruk, Op. cit. s. 189-190.

⁴⁴ Ibid. s.191.

- Beckingham, Charles, Prester John, *the Mongols and the Ten Lost Tribes*, Aldershot, 1996.
- Berger, Elie, *Les registres d'Innocent IV (1243—1254)*, Paris 1897.
- Foltz, Richard, *Religions of the Silk Road: premodern patterns of globalization*, New York, 2010.
- Galstyan, Aram Genrihovich, *Armyanskie istochniki o mongolakh: izvlecheniya iz rukopisei XIII-XIV vv.*, Moskva 1962.
- Jackson, Peter, "The Crusade Against the Mongols (1241)", *Journal of Ecclesiastical History*, Nr. 42. 1991. S. 1-18.
- _____, *The Mongols and the West, 1221-1410*, London; New York, etc., 2005.
- Kirakos, Gandzaketsi, *Istoriya Armenii, Perevod predisl. i komment. Albert L. Khanlaryan*, Moskva 1976.
- Klopprogge, Axel, *Ursprung und Ausprägung des abendlandischen Mongolenbildes im 13. Jahrhundert. Ein Versuch zur Ideengeschichte des Mittelalters*, Wiesbaden, 1993.
- Lane, Georg, *Daily life in the Mongol empire*, Westport 2006.
- Lupprian, Karl-Ernst, *Die Beziehungen der Päpste zu islamischen und mongolischen Herrschern im 13. Jahrhundert anhand ihres Briefwechsels*, Città del Vaticano, 1981.
- Malek R. and Hofrichter P. (Ed), *Jingjiao: the Church of the East in China and Central Asia*, Sankt Augustin 2006.
- Marshall, Robert, *Storm from the East. From Genghis Khan to Khubilai Khan*, Berkeley; Los Angeles 1993.
- May, Timothy, *Chormaqan Noyan: The First Mongol Military Governor in the Middle East*, 1996 (http://faculty.northgeorgia.edu/TMMay/Chormaqan_thesis.pdf).
- Melloni, Alberto (Ed), *Innocenzo IV. La concezione e l'esperienza della cristianità come «regimen unius personae»*, Genoa, 1990.
- Münkler, Marina, *Erfahrung des Fremden: Die Beschreibung Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts*, Berlin 2000.
- Paili R. ve Liebermann F. (Ed), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum T. XXVIII, Hannoverae* 1888.
- Potthast, August (Ed), *Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum 1198 ad anno 1304 T. II.*, Berolini 1875.
- Purcell, Maureen, *Papal Crusading Policy. The Chief Instruments of Papal Crusading Policy and Crusade to the Holy Land from the Final Loss of Jerusalem to the Fall of Acre 1244—1291*, Leiden 1975.
- Rashid ad-Din, *Sbornik letopisei*. M.; L., 1946. T. III.
- _____, *Sbornik letopisei T. II.*, Perevod. s pers. Yuriy Pavlovich Verkhovskiy, M.; L., 1960.

- Richard, Jean, *La papauté et les missions d'Orient au Moyen Age (XIII—XV siècles)*, Rome 1977.
- Scheffer-Boichorst, P. (Ed), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum T. XXIII*, Hannoverae, 1874. Shastinói, Nina Pavlovna (Ed), *Puteshestviya v vostochnye strany Plano Karpini i Rubruka*, Moskva 1957.
- Spuler, Bertold, *Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland, 1223—1502*, Wiesbaden, 1965.
- Tanner, Norman. P. (Ed.) *Decrees of the Ecumenical Councils. Vol. I (Nicaea I — Lateran V)*, Washington, 1990. (<http://www.piar.hu/councils/ecum13.htm>).
- Tizengauzen, Vladimir Gustavovich, *Sbornik materialov, otnosyashchikhsya k istorii Zolotoi Ordy. T. II.*, M.; L., 1941.
- Thomson, Williel R., “Checklist of papal letters relating to the order of St. Francis: Innocent III — Alexander IV” // *Archivum Franciscanum Historicum*. T. 64. 1971. P. 367-580.
- Vardan, Velikii, *Vseobshchaya istoriya Vardana Velikogo*, Predisl., per., komment. Nikita Osipovich Emin. M., 1861.
- Weatherford, Jack, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York 2004.

